
	Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Dergisi Cilt 4, Sayı 2, 2022	Osmaniye Korkut Ata University Journal of Faculty of Arts and Sciences, Volume 4, Issue 2, 2022	
	Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Dergisi	Osmaniye Korkut Ata University Journal of Faculty of Arts and Sciences	

Türk Dünyası'nda Bir Elambilimci: Yusif Behluloğlu Yusifov'un Hayatı ve Elamlılar Üzerine Çalışmaları

Eray KARAKETİR^{1,*,**}

¹ Doktora Öğrencisi. Pamukkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı. Denizli, Türkiye.

*Bu makale 21-23 Ekim 2022 tarihleri arasında Aydın Adnan Menderes Üniversitesi ile Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi'nin işbirliğinde Aydın'da düzenlenen 4. Uluslararası Genç Araştırmacılar Öğrenci Kongresi'nde "Elamolojide Bir Türk: Yusif Behluloğlu Yusifov'un Hayatı ve Elam'a Dair Çalışmaları" başlığıyla çevrimiçi sunulan sözlü bildirinin gözden geçirilerek genişletilmiş halidir.

**Sorumlu Yazar/Corresponding Autor, karaketireray@gmail.com, ORCID ID: 0000-0002-0452-7622
DOI: <http://doi.org/10.54990/okufed.1194092>

To cite: KARAKETİR, E. (2022). Türk Dünyası'nda Bir Elambilimci: Yusif Behluloğlu Yusifov'un Hayatı ve Elamlılar Üzerine Çalışmaları. *Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 4(2), 80-89.
DOI: <http://doi.org/10.54990/okufed.1194092>

Araştırma Makalesi	Özet
Geliş tarihi: 24.10.2022 Kabul tarihi: 23.12.2022 Online Yayınlanma: 30.12.2022	Yusif Behluloğlu Yusifov aslen Azerbaycan Türk'ü olup, Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (SSCB) Dönemi'nde, bugün Ermenistan sınırları içerisinde yer alan Vedi'de dünyaya gelmiştir. Eğitimini ve akademik çalışmalarını Ermenistan, Rusya, Gürcistan ve Azerbaycan'da yürütmesi sayesinde çeşitli bilim insanlarının bilgi ve tecrübelerinden yararlanmasının yanı sıra farklı bilim disiplinlerinde kendisini geliştirme imkânı bulmuştur. Tarih, Türkoloji, dilbilim, toponomi gibi alanlarda araştırmalar yapmış olmakla birlikte Elam dili, tarihi ve kültürü üzerine yaptığı çalışmalarıyla öne çıkmıştır. Zamanının önde gelen doğu bilimcileri arasında gösterilmiş ve Azerbaycan'da Eski Önasya çalışmalarının temelini atan birkaç isimden birisi olmuştur. Akademik çalışmalarını özellikle ömrünün son yıllarında çoğunlukla Azerbaycan'da gerçekleştiren Yusif Behluloğlu Yusifov, Azerbaycan'da dekan, bölüm başkanı gibi idari görevlerde de bulunmuştur. Bakü'de hayata gözlerini kapayan bu değerli bilim insanı, ardında yüz altmıştan fazla kitap ve makale bırakmıştır. Çalışmada Yusif Behluloğlu Yusifov'un sosyal ve akademik hayatı ele alınarak Elamlılar hakkındaki çalışmaları yayın yıllarına göre sıralanmıştır. Çalışmayla söz konusu bilim insanını Türk bilim camiasına tanıtmak ve bu suretle Türk araştırmacıların ilgisini onun incelenmeyi bekleyen onlarca eserine çekmek amaçlanmıştır.
Anahtar Kelimeler: Yusif Behluloğlu Yusifov, Elam, Elamlılar, Elam Krallığı, Azerbaycan.	
An Elamologist in the Turkish World: The Life of Yusif Behluloğlu Yusifov and His Studies on Elamites	
Research Article	Abstract
Received: 24.10.2022 Accepted: 23.12.2022 Published online: 30.12.2022	Yusif Behluloğlu Yusifov, originally from Azerbaijan, was born in Vedi, which is located in today's Armenia, during the Union of Soviet Socialist Republics (USSR) Period. By means of his education and academic studies in Armenia, Russia, Georgia and Azerbaijan, he had the opportunity to develop himself in different scientific disciplines as well as benefiting from

the knowledge and experience of various scientists. He has come to the forefront with his studies on the Elamite language, history and culture as well as his researches in fields such as history, Turkology, linguistics, and toponymy. He was referred among the leading orientalists of his time and was one of the few names who laid the foundation of Ancient Near East studies in Azerbaijan. Yusif Behluloğlu Yusifov, who mostly carried out his academic studies in Azerbaijan, especially in the last years of his life, also held administrative positions such as dean and head of department in Azerbaijan. This valuable scientist, who passed away in Baku, left more than one hundred and sixty books and articles behind. In the study, Yusif Behluloğlu Yusifov's social and academic life was discussed and his studies on Elamites were listed according to their publication years. By this study, it is aimed to introduce this scientist to the Turkish scientific world and thus to attract the attention of Turkish researchers to his dozens of studies waiting to be examined.

Keywords: Yusif Behluloğlu Yusifov, Elam, Elamites, Elamite Kingdom, Azerbaijan.

1. Giriş

Sovyet Rusya eğitim sistemine göre yetişmiş bir bilim insanı olan Yusif Behluloğlu Yusifov, zorluklarla geçen çocukluk yıllarına rağmen üniversite yıllarından itibaren kendisini Eski Doğu araştırmalarına vermiş ve bu uğurda verdiği emeklerin karşılığını ileriki yıllarda layıkıyla almıştır. Dönemin önde gelen doğu bilimcilerinden eğitim alması ve diğer uygun şartların da etkisiyle yaşadığı dönemde ulusal ve uluslararası akademilerde adından söz ettirmeyi başarmış ve bilim çevreleri tarafından halen faydalanılan eserler bırakmıştır.

Farklı alanlarda çalışmalar yapmış olan Yusif Behluloğlu Yusifov, özellikle Eski Doğu'nun başlıca krallıkları arasında yer alan Elam hakkında yaptığı çığır açan çalışmalarıyla tanınmıştır. Doktora tezi başta olmak üzere Elam'ın sosyoekonomik yapısı üzerine kaleme aldığı çalışmaları, Elam araştırmalarında ciddi bir boşluğu doldurmuştur. Dünya çapında değer gören akademik çalışmalarına ve kaleme aldığı onlarca nitelikli eserine karşın Yusif Behluloğlu Yusifov'un Türkiye'de neredeyse hiç bilinmiyor olması onun sosyal ve akademik yaşamını yazıya dökme ihtiyacı doğurmuştur. Bu itibarla Yusif Behluloğlu Yusifov'un hayatı ve başlıca çalışmaları Türkiye'de ilk kez okuyucunun hizmetine sunulmuştur.

2. Yusif Behluloğlu Yusifov'un Ailesi ve Çocukluk Yılları

Günümüzde kısa adı Yusif Yusifov ismiyle bilinen Yusif Behluloğlu Yusifov, 23 Eylül 1929 tarihinde bugünkü Ermenistan'ın Ararat bölgesi sınırları içerisinde kalan kadim Türk yurdu Batı Azerbaycan'ın Vedi ilçesinde dünyaya gelmiştir. Annesinin ismi Aleviyebeyim, babasının ismi Behlul Yusifov Kelbehabib, baba tarafından dedesinin ismi Kelbehabib (Kerbelayı Habib), anne tarafından dedesinin ismi Mirmehammed Ağa, anneannesinin ismi Sonabeyim, babaannesinin ismi ise Sakine'dir. Yusif Yusifov'un eşi Humay Hanım ile evliliğinden Habib, Perviz, Naile ve Sevda isimli dört çocuğu dünyaya gelmiştir. Yusif Yusifov'un, kendi anılarında bahsettiğine göre babası Behlul Yusifov Kelbehabib, 1903 yılında Ağrıdağ (bugünkü Ermenistan'ın Ararat bölgesi) Vadisi'nin Vedi ilçesinde, annesi Aleviyebeyim Mirmehammedkızı ise aynı vadideki Halise ilçesinde doğmuştur (Mirzəyev, 2002, s. 194; "Yusif Bəhlul oğlu Yusifov", 2022; Habib Yusifov, Kişisel İletişim, 6 Eylül 2022).

Yusif Yusifov'un babası, henüz çocukken babasını kaybetmiş ve babasının sonraki eşlerinin himayesinde büyümüştür. Talihsizlik olsa gerek Yusif Yusifov'un dedesi Kelbehabib 105 yaşında hayata gözlerini yummasına karşın eşleri hep genç yaşlarda vefat etmiştir. Neyse ki son eşi Melek, kendisinden yıllar sonra yaşama veda etmiştir. Yusif Yusifov'un babası Behlul

Yusifov, çocukken hem okula gitmiş hem de boş vakitlerinde babasının koyunlarını gütmüştür. İleriki yaşlarında Tiflis'teki Zakafkaziya Komünist Üniversitesi'nde üniversite eğitimini tamamladıktan sonra aydın bir kimliğe bürünen Behlul Yusifov, Tiflis'ten Erivan'a döndükten sonra siyasi parti görevlerinde bulunmasının yanı sıra Erivan'daki Azerbaycan Eğitim Meslek Yüksek Okulu'nun müdürlüğünü yapmış ve kendisine Ermenistan Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti'nin emektar hocası ismi verilmiştir. Sonraki yıllarda Bakü'ye göçen Behlul Yusifov, lisansüstü eğitime başlamış ve eğitimini tamamladıktan sonra tarih ilimleri doktoru unvanını alarak ömrünün sonuna kadar Petrol ve Kimya Enstitüsü'nde doçent ve parti teşkilatı kâtibi olarak görev yapmıştır (Mirzəyev, 2002, s. 194-195).

Farsça ve Rusça bilmekte olup dönemin aydınları arasında yer alan dedesi Kelbehəbib aynı zamanda ticaretle de ilgilenmiş ve Azerbaycan, Türkiye, İran ve Rusya'ya ticaret amaçlı seyahatler gerçekleştirmiştir. Dedesi Mirmehəmed Ağa ve anneannesi Sonabeyim, Birinci Dünya Savaşı'nın kargaşaya yıllarında İran'a göçüp Türkiye sınırına yakın mesafede yer alan Hoy şehrine yerleşerek birkaç yıl sonra vefat etmiş ve buraya defnedilmişlerdir. Yöre halkı tarafından dini inançlarına bağlı ve iyi insanlar olarak bilindikleri için bir süre kabirlerinin yer aldığı alan insanların sık sık ziyaret ettiği, türbe misali bir duruma gelmiştir. Ermenilerin Birinci Dünya Savaşı sırasında yaptığı katliamlar sona erdikten sonra dedesi ve anneannesinin vefatıyla öksüz ve yetim kalan çocuklara Yusif Yusifov'un büyük teyzesi sahip çıkarak (büyük teyzesinin eşi Mirhasan Ağa 1930'lu yıllarda siyasi cinayete kurban gittiği için) çocukları alıp öz yurtları olan Erivan civarına göçmüştür (Mirzəyev, 2002, s. 194).

3. Yusif Behluloğlu Yusifov'un Eğitim Hayatı ve Akademik Çalışmaları

Gelecekte kalem, kağıtla iyi bir dostluk kuracağı gençlik zamanlarında belli olan Yusif Yusifov, lise yıllarında yazdığı hikâye ve şiirlerin yanı sıra lisansüstü eğitimi zamanlarında küçük hacimli romanlar da kaleme almıştır. Özellikle romana ilgili duyan Yusifov, akademisyenlik yıllarında, emekli olduktan sonra roman yazmakla meşgul olmayı hayal etmiş ama ilim aşkı daha ağır basmış ve beklenmedik zamanda vefatının neticesinde bu hayalini gerçekleştirememiştir. Yusifov, lise eğitimini bitirdikten sonra Türklerin Erivan'da eğitim gördüğü en büyük kurum olan Azerbaycan Eğitim Meslek Yüksek Okulu'na başlamış ve buradan 1946 yılında mezun olmuştur. Ancak Erivan ve çevresindeki Türklerin Azerbaycan Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti'ne göç ettirilmelerini zorunlu kılan Sovyet Rusya kararı gereğince doğup büyüdüğü topraklardan 1946 yılında ailesiyle birlikte Bakü'ye göç etmiştir. Bu süreçte Azerbaycan Eğitim Meslek Yüksek Okulu da Hanlar'a (bugünkü Azerbaycan'ın Göygöl ilçesi) taşınmıştır (Muxtarova, Qeybullayev ve Mirzəyev, 1998, s. 281; Mirzəyev, 2002, s. 195; "Yusif Behlul oğlu Yusifov", 2022).

Artık ailesiyle beraber Azerbaycan'da yaşamaya başlayan Yusif Yusifov Bakü'de Azerbaycan Devlet Üniversitesi'nin Doğu Bilimleri Fakültesi'ndeki İran Dilleri Bölümü'nde lisans eğitimine başlamıştır. Sovyet Rusya'da lisans eğitimi almak isteyen öğrenciler için 1947 yılının başlarında Azerbaycan'da yapılan kabullere başvuran Yusifov, birçok Azerbaycan Türk'ü öğrenci gibi Leningrad Üniversitesi'nin (bugünkü Saint Petersburg Üniversitesi) Doğu Bilimleri Fakültesi'ne kabul olunmuş ancak kabul olunan pek çok öğrenciden Yusifov'un da aralarında bulunduğu yalnızca birkaçı eğitimini başarıyla tamamlayabilmiştir. Yusifov ve sınıf arkadaşları, Leningrad Üniversitesi'nde M. N. Boqolyubov, T. Tahircanov, K. K. Kurdoyev ve L. Z. Pisarevski'den dil dersleri; A. N. Boldirev, V. V. Struve, İ. P. Petruşevskiy gibi hocalardan ise İran Edebiyatı dersini almışlardır. Yusifov, bir ders ödevini hazırladığı sırada ilme olan ilgi ve yeteneğinin farkına varmış ve hazırladığı ödev M. N. Boqolyubov tarafından ilmi bir konferans konusu olarak kabul edilmiştir. Sonraki yıl lisans diploma çalışmasının konusunu "A. Bakıhanov'un Linguist ve Tarihi Bakımları" olarak teklif eden Yusifov'un bu teklifi kabul edilmiş ve diploma

savunması sırasında jüri üyesi T. Tahircanov, Yusifov'un diploma çalışmasını başarılı bulmuş ve basılmasını uygun görmüştür. Böylelikle Yusifov, 1952 yılında Leningrad Üniversitesi İran Dilleri Bölümü'nden mezun olmuştur (Muxtarova ve diğerleri, 1998, s. 281; Mirzəyev, 2002, s. 195-196).

Leningrad Üniversitesi Doğu Bilimleri Fakültesi'nin Azerbaycan'dan gelen ilk mezunları olan Yusifov ve arkadaşları, mezuniyetleri sonrasında akademik kadro imkânı bulmuşlardır. Onların mezuniyetlerinden sonraki günlerde Azerbaycan İlimler Akademisi Tarih Enstitüsü, meşhur doğu bilimci İgor Mihayloviç Dyakonov'dan mezunlar arasından akademik personeller seçmesini talep etmiştir. Dyakonov, Yusifov'un da aralarında bulunduğu birkaç kişiyi seçip Bakü'ye göndermiştir. Yusifov ve arkadaşları 1952-1953 yıllarında Azerbaycan İlimler Akademisi Tarih Enstitüsü'nde küçük ilmi işçi statüsünde göreve başlamış ve kısa bir süre sonra Eski Çağ Tarihi alanında uzmanlaşmaları amacıyla Leningrad Üniversitesi'ne geri gönderilmişlerdir. Yusifov, böylece 1953-1958 yılları arasını kapsayacak olan lisansüstü eğitiminin uzatmalı ilk aşamasına başlayarak Dyakonov'un danışmanlığında Eski Çağ Tarihi alanında her geçen gün kendini geliştirmeye çabalamıştır (Muxtarova ve diğerleri, 1998, s. 281; Mirzəyev, 2002, s. 196).

Lisansüstü eğitim sürecinde Eski Çağ dillerini öğrenmeye girişen Yusifov, önce danışmanı Dyakonov ve İ. M. Dunayevskaya öncülüğünde Akadca öğrenmekle işe başlamış ardından kendi bireysel isteği ve gayretiyle Sümerce ve Urartuca öğrenmiştir. Yusifov, bugün olduğu gibi o dönemde de az çalışılan bir alan olan Elam konusunda çalışmaya karar vermiş ve bu suretle Elamca'yı da öğrenmiştir. Yusifov'un bir Elamolog (Elambilimci) olmasına giden süreç böylelikle başlamıştır. Yusifov, kendi isteğiyle seçtiği "Elam: Sosyal ve İktisadi Tarih" başlıklı doktora tezine odaklanarak Elam'ın başkenti Susa'da keşfedilmiş, tarım faaliyetleriyle ilgili 300'ü aşkın Elamca çivi yazılı kil tableti Rusçaya tercüme etmiş, metinlerin transliterasyonunu yapmış, sözlük ve çivi yazısı işaret listesi oluşturmuş ve metinleri dilbilgisi ve tarihi bakımdan incelemiştir. Doktora döneminin bitmesinden beş ay önce doktora tezinin avtoreferatını (doktora tezinin özet hali) bitirerek savunmak üzere Leningrad Üniversitesi'ne takdim etmiş ve avtoreferat Leningrad Üniversitesi Doğu Bilimleri Fakültesi tarafından savunma toplantısına alınmak için kabul edilmiştir. Avtoreferat, ağustos ayında jüri ve diğer ilgili kişilere dağıtılmış ve eylül ayında savunma sınavının yapılmasına karar verilmiştir. Ancak ağustos ayının sonlarında Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (SSCB) Yüksek Seçim Kurumu yeni bir karar almıştır. Önceki durumda avtoreferat savunmasına girebilmek için makale yayımlama şartı yokken yeni kararlarla birlikte bu durum değişmiş ve avtoreferat savunmasına girebilmek için doktora çalışma konusu ile ilgili makaleler yayımlama şartı getirilmiştir. Beklenmedik bu karar neticesinde Yusifov'un avtoreferat savunması planlanan zamanda yani 1956 yılında değil, 1958 yılında yapılabilmektedir (Muxtarova ve diğerleri, 1998, s. 281-282; Akdoğan, 1999, s. 43; Mirzəyev, 2002, s. 196; "Yusif Bəhlul oğlu Yusifov", 2022).

Yusifov söz konusu karar sebebiyle makaleye yazmaya girişmiş ve Moskova'da yayımlanan "Vestnik Drevney Istorii" dergisine doktora tez konusu ile ilgili bir makale göndermiştir. Makalesi 1958 yılının ortalarında yayımlanan Yusifov, (Fotoğraf-1) aynı yılın kasım ayının başlarında, Leningrad Üniversitesi Doğu Bilimleri Fakültesi'nde, lisans dönemi hocalarından V. V. Struve ile akademisyen ve Devlet Ermitaj Müzesi direktörü B. B. Piotrovski'nin opponentliğinde (doktora aşamasında yardımcı danışman) doktora tezinin avtoreferatını savunmuştur. Yüksek Seçim Kurumu, Yusifov'un savunma sınav sonucunu kısa sürede onaylamış ve ona tarih ilimleri doktor adayı derecesi vermiştir. Ayrıca yukarıda sözü edilen, 1958 yılında Moskova'da yayımlanan makalesi diğer bir ifadeyle kendisinin ilk makalesi Yusifov'un Eski Doğu Tarihi üzerine çalışan ilim camiasında tanınmasını sağlamıştır. Yusifov, 1961 yılında yine "Vestnik Drevney Istorii" dergisinde "Elam, Medya ve Fars'ta MÖ I. Binyılın

Ortalarında Köle Terimleri” isimli bir makale yayımlamıştır. Çivi yazılı kaynaklar ile Eski Yunanca kaynaklardaki köle terimlerini ele aldığı makalesini yazdığı bu dönemde, Azerbaycan İlimler Akademisi’nde lisansüstü öğrencilere verilen Eski Yunanca derslerini takip etmiş ve kendisinin de bahsettiği üzere Eski Yunanca’yı yeterli oranda öğrenmiştir. Nitekim söz konusu makalesinin Eski Yunanca terimleri içeren kısmını hazırlarken Azerbaycan Devlet Üniversitesi’nde bulunduğu Herodotos’un “Tarih”inin orijinal dilindeki (Eski Yunanca) baskısından yararlanmıştır. Yusifov, 1963 yılında “Vestnik Drevney Istorii” dergisinin ikinci sayısında özünü doktora tezinin oluşturduğu bir monografi kaleme almıştır. Yusifov’un yoğun çalışmaları meyvesini vermiş, yakın aralıklarla yayımladığı makalelerin sayısı 1963 yılına gelindiğinde on beşe ulaşmıştır (Muxtarova ve diğerleri, 1998, s. 281-282; Akdoğan, 1999, s. 614; Mirzəyev, 2002, s. 196-197; “Yusif Bəhlul oğlu Yusifov”, 2022).

Yusifov, avtoreferatını savunduktan sonra Leningrad’dan Bakü’ye dönüp 1967 yılına kadar Azerbaycan İlimler Akademisi Tarih Enstitüsü’nde akademik çalışmalarına devam etmiştir. Bu süreçte doktora tezini tamamlamaya yoğunlaşarak 1963 yılında doktora tezinin yazımını bitirmiştir. Azerbaycan İlimler Akademisi’nin Tarih Enstitüsü, savunma ve basım için akademik yeterliğe sahip olup olmadığını tespit etmek adına doktora tezini Leningrad’daki Dyakonov’a göndermiştir. Dyakonov, imzalı cevabında doktora tezinin doktorluk seviyesinde yazıldığını belirtmek suretiyle olumlu yönde görüş belirtmiş ve Yusifov 1963 yılında “Elam: Sosyal ve İktisadi Tarih” başlıklı söz konusu doktora tezini savunma iznini almıştır. 1965 yılına gelindiğinde Yusifov, Tiflis’teki Cavahişvili Tarih, Arkeoloji ve Etnografya Enstitüsü’nde B. B. Piotrovski, Q. A. Melikişvili ve T. V. Qamkrelidze’nin opponentliğinde doktora tezini savunmuş ve başarılı bulunarak tarih ilimleri doktoru derecesi almıştır. Yusifov’un doktora tezi aynı başlıkla 1968 yılında Moskova’da Nauka Yayınevi (Юсифов, 1968) tarafından kitap olarak yayımlanmıştır. Eser, yalnızca Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği’nde değil, tüm dünyada Elam hakkındaki ilk iri hacimli kitap olmuş ve yayımlanmasının üzerinden çok geçmeden Moskova, Çekoslovakya, Polonya ve Almanya gibi ülkelerdeki bilim insanları arasında takdir toplamıştır (Muxtarova ve diğerleri, 1998, s. 282; Akdoğan, 1999, s. 43; Mirzəyev, 2002, s. 198; “Yusif Bəhlul oğlu Yusifov”, 2022).

Yusifov, Elam hakkındaki çalışmalarında kendi eserleriyle yetinmemiş ve tanınmış Alman doğu bilimci Walther Hinz’in “Das Reich Elam” (Elam Krallığı) isimli eserinin Rusçaya çevrilip 1977 yılında Moskova’da yayımlanmasına öncülük ederek sözü edilen çevirinin editörlüğünü yapmıştır (Хинц, 1977). 1980 yılında Moskova’da yayımlanan ve lisans seviyesindeki öğrenciler için ders kitabı niteliği taşıyan “Eski Doğu Tarihinin Seçilmiş Eserleri” isimli kitaba Elamca metinlerin Rusçaya tercümesini yapıp değerlendirmelerde bulunmak suretiyle katkıda bulunmuştur (Muxtarova ve diğerleri, 1998, s. 282-283). Büyük Sovyet Ansiklopedisi’nin 1981 yılında yayımlanan alfabetik isim dizininde birçok önemli bilim insanıyla birlikte Yusif Yusifov (Fotoğraf-2) da yer almıştır (Прохоров, 1981, s. 710; “Yusif Bəhlul oğlu Yusifov”, 2022).

Yusifov, Elam hakkındaki çalışmalarına bir yenisini Elam dilinin kökeni ve bugünkü dillerle akrabalığı konusunda yaptığı çalışmalarla eklemiştir. Konuya dair daha önceleri Georg Hüsing ve Ferdinand Bork gibi bilim insanlarının görüşlerine katılmak suretiyle Elamcanın Kafkas kökenli olduğunu düşünen Yusifov, Kafkas dilleri konusundaki araştırmaları sonucunda önceki düşüncesinden vazgeçmiş ve Elamcanın Kafkas dilleriyle herhangi bir akrabalığının olmadığını tespit etmiştir. Diğer bir tespitini de Elamca-Türkçe ilişkisi hakkında yapan Yusifov, Elamcada Proto-Türkçe unsurlar olduğunu saptayarak Elamcanın Türkçe ile akraba bir dil olduğunu ortaya koymuştur. Söz konusu tespitlerini ise 1983 yılında Bakü’de “Azerbaycan Filolojisi Meseleleri” dergisinde, 1986 yılında Berlin’de çıkan bir akademik dergide ve 1987 yılında “Vestnik Drevney Istorii” dergisinde yayımlamıştır (Mirzəyev, 2002, s. 197).

Dünya çapında ses getirici çalışmaları neticesinde Yusifov'un çalışmalarına gerek Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği gerekse diğer ülkelerde yayımlanan çalışmalarda atıflar yapılmıştır. Örneğin Eski Çağ Tarihi alanında dünya çapında bir külliyat olan Cambridge Eski Çağ Tarihi'nin 1973 yılında yayımlanan ikinci cildinin birinci kısmında Walther Hinz tarafından kaleme alınan "Persia c. 1800-1550 B.C." başlıklı makalede Yusifov'un altı çalışmasına atıfta bulunulmuştur. Ayrıca Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin yanı sıra Almanya, Fransa, İngiltere, Polonya, Macaristan, ve Türkiye gibi ülkelerde bildiri ve makaleleri yayımlanan Yusifov, ulusal ve uluslararası sempozyum ve kongrelerin de davetli katılımcıları arasında yer almıştır (Hinz, 1973, s. 256-288; 756; Muxtarova ve diğerleri, 1998, s. 284; Mirzəyev, 2002, s. 199).

Yusif Yusifov, Elam'ın yanı sıra 1960'lı yılların başından itibaren Türkoloji, filoloji ve toponomi gibi alanlara da yönelmiştir. Özellikle Azerbaycan'ın Eski Çağ'daki tarihi ve kültürel konumu üzerine ciddi çalışmalar gerçekleştirmiştir. Bu uğurda eski Ermenice kaynakları okuyup değerlendirmelerde bulunabilmek amacıyla Azerbaycan İlimler Akademisi Tarih Enstitüsü'nde verilen eski Ermenice derslerine katılarak eski Ermeniceyi öğrenmiş ve Dağlık Karabağ dahil olmak üzere Azerbaycan'ın çeşitli bölgelerinde saha araştırmaları yapmıştır. Halihazırda çivi yazılı dilleri de bilen Yusifov, antik dönemlere ait yazılı kaynaklar konusundaki bilgilerini Türkiye'de de yayımlanan, "Toponominin Esasları" isimli kapsamlı eseri başta olmak üzere toponomi konusunda yaptığı çalışmalarla da desteklemiştir. Söz konusu bilim disiplinlerinden başarılı bir şekilde yararlanarak Azerbaycan topraklarında MÖ 3. binyıldan itibaren Türk kökenli halkların yaşadığını tespit etmiş ve tespitini tüm ayrıntılarıyla kitap ve makalelerinde bilim dünyasına sunmuştur (Muxtarova ve diğerleri, 1998, s. 283; Mirzəyev, 2002, s. 199-202; Yusifov ve Kerimov, 2017).

Yusifov, Türk dili, kültürü ve tarihi konularında Eski Çağ'a kadar uzanan derin bilgilere erişebilmek ve adı geçen konularda doğru bilgileri ortaya koyabilmek için çivi yazılı dilleri bilmenin gerekliliğine dikkat çekerek Azerbaycan'da çivi yazılı dilleri bilen bilim insanlarına ihtiyaç olduğunu ifade etmiş ve Eski Çağ alanında yetiştirilen bir lisansüstü öğrencinin yakın dönemler üzerine yetiştirilen on-on beş lisansüstü öğrenciye eşit olduğunu söylemiştir. Ermenistan ve Gürcistan'ın çivi yazılı diller konusunda Azerbaycan'a oranla daha ileri aşamada olduklarını vurgulamakla birlikte Azerbaycan için henüz geç kalınmadığının altını çizmiştir. Bu sahada bilim insanı yetiştirebilmeyi arzu etmesine rağmen yeterli sayıda yetiştirememiş olmasından yakınan Yusifov, kendi anılarında yazdığı üzere yetiştirdiği tek lisansüstü öğrencisinin Leningrad Üniversitesi'nde çivi yazılı dilleri öğrenmesini sağladığı, Bakü Devlet Üniversitesi akademisyenlerinden Mirhaydar Mirzayev olduğunu belirtmiştir. Yusifov ayrıca Mirhaydar Mirzayev ile birlikte Bakü Asya Üniversitesi'nin Doğu Bilimleri Fakültesi'nde Akadca dersler vermiş, Sümerce dersler vermek için de hazırlıklar yapmış fakat ömrü vefa etmemiştir (Muxtarova ve diğerleri, 1998, s. 284; Mirzəyev, 2002, s. 200-201). Yusif Yusifov'un oğlu Habib Yusifov, kendisiyle yaptığım WhatsApp görüşmesinde, Azerbaycan Milli İlimler Akademisi Tarih Enstitüsü'nden Doç. Dr. Allahverdi Alimirzayev'in yetişmesinde babasının emeğinin olduğunu, ancak Doç. Dr. Allahverdi Alimirzayev'in akademik bir derece almasını göremeden babasının vefat ettiğini ifade etmiştir. Doç. Dr. Allahverdi Alimirzayev ile yaptığım WhatsApp görüşmesinde söz konusu bilgiler kendisi tarafından doğrulanmıştır. Azerbaycan'da Elam hakkında çalışan az sayıdaki akademisyen grubunda yer alan Alimirzayev, söz konusu görüşmede Elam konusunda çalışmaya başlamasının ve bu uğurda çeşitli kaynaklara erişiminin Yusif Yusifov sayesinde mümkün olduğunu da ifade etmiştir (Habib Yusifov, Kişisel İletişim, 6 Eylül 2022; Allahverdi Alimirzayev, Kişisel İletişim, 14 Eylül 2022).

Azerbaycan ile ilgili yaptığı çalışmaların neticelerine topluca bakıldığında Yusifov, Azerbaycan'da Eski Doğu tarihi ve kültürünün öğrenilmesinde büyük pay sahibi olmasının yanı

sıra özellikle Azərbaycan'ın Eski ve Orta Çağ'daki tarihi, kültürel durumunu yeni ve doğru bilgilerle ortaya koyarak Azərbaycan tarihinin ulusal ve uluslararası bilim çevreleri tarafından öğrenilmesine ciddi katkılar yapmıştır. Diğer yandan Azərbaycan'da tarih araştırmalarının gelişmesine ve saygın tarihçilerin yetişmesine büyük emek harcamıştır. Yusifov, 1967-1971 yılları arasında Mirza Fətəli Ahundov Eğitim Diller Enstitüsü'nün Azərbaycan Tarihi Anabilim Dalı'nda profesör, 1971 yılından Bakü'de yaşama veda ettiği 4 Ocak 1998 tarihine kadar ise Azərbaycan Eğitim Üniversitesi'nde profesör, dekan ve anabilim dalı başkanı görevlerinde bulunmuştur. Altmış dokuz yıllık ömrüne kitap, makale, bildiri ve gazete yazısı olmak üzere toplamda yüz altmış dokuz eser sığdıran bu değerli bilim insanı, bilim yolunda sağlam adımlarla ilerlemek isteyenler için daima örnek teşkil edecektir (Muxtarova ve diğerleri, 1998, s. 281-285; Mirzəyev, 2002, s. 193-209; "Yusif Bəhlul oğlu Yusifov", 2022).

4. Yusif Behluloğlu Yusifov'un Elamlılar Hakkındaki Eserlerinin Listesi (Muxtarova ve diğerleri, 1998, s. 281-285; Mirzəyev, 2002, s. 193-209; "Yusif Bəhlul oğlu Yusifov", 2022).

1956

Царское ремесленное хозяйство в Мидии и Эламе (VI в. до н. э.). Автореф. канд. дисс. Ленинград. 1956, 16 стр.

1958

Хозяйственные документы из Суз и хронология ранних Ахеменидов // Вестник древней истории, № 3, с. 18-32.

Царское ремесленное хозяйство в Эламе Мидийско-персидского времени // Труды Института Истории АН Азерб. ССР. Т. XIII, с. 80-108.

1959

Эламские долговые документы из Суз (II тыс. до н. э.) // Вестник Древней Истории, № 2, с. 45-56.

1960

Важное исследование по эламскому языку. Рец. на кн.: "H. H. Paper. The Phonology and Morphology of Royal Achaemenid Elamite. Ann Arbor. The University of Michigan Press. 1955. (199 стр.) // Палестинский сборник, № 5, с. 142-147.

Долговые документы из Суз (VII в. до н. э.) // Исследования по истории культуры народов Востока. Сборник в честь академика И. А. Орбели. Москва, Ленинград, с. 518-524.

Купля-продажа недвижимой собственности и частное землевладение в Эламе // Клио. Вып. 38. Берлин, с. 5-22.

Частное землевладение в Эламе (II тыс. до н. э.) // XXV Всемирный Конгресс Востоковедов. Доклады советской делегации. Москва, с. 1-11.

On private landownership in Elam in the second millennium B. C. // XXV International Congress of Orientalists. Moscow, p. 1-13.

1961

Термины для рабов в Эламе, Мидии и Персии в середине I тыс. до н. э. // Вестник Древней Истории, № 4, с. 32-49.

1963

Эламские хозяйственные документы из Суз (начало) // Вестник Древней Истории, № 2, с. 191-222.

Эламские хозяйственные документы из Суз (окончание) // Вестник Древней Истории, № 3, с. 201-261.

Эламское sugar // Палестинский сборник, № 2, с. 9-15.

1965

Элам. Социально-экономическая история. // Автореф. докт. дисс. Баку, 1965, 59 с.

Храмовое хозяйство в Эламе // Клио, № 46, Берлин, с. 5-25.

Общие черты наследования в гражданской и царской семьях Элама // Академия Унгарика. Будапешт, с. 48-49 (тезисы доклада).

1966

Договор о «Братстве» в Эламе // Вестник Древней Истории, № 4, с. 3-16.

1967

Общие черты наследования в гражданской и правящей семьях Элама // Акта Антикава Унгарика. Т.15. Вып.1-4. Будапешт, с.247-254.

Рецензия на кн.: "W.Hinz. Das Reich Elam. Stuttgart. 1964." // Вестник Древней Истории, N04, с.168-171.

1968

Элам. Социально-экономическая история. Москва. -406 стр.

1969

Сузиана // Советская Историческая Энциклопедия ...

Город Суз И Тезисы докладов Всесоюзного Симпозиума "Города и торговля древнего Востока III-I тыс.до н.э." Ереван, с.37.

1970

Роль кредита в эламском обществе // Материалы по экономической истории Азербайджана. Баку, с.69-74.

The Role of credit in the Elam Community // Materials on economic history of Azerbaijan. Баку, р. 180-186.

1971

Zu den Sozialökonomischen Verhältnissen in Elam // Beitrage zur sozialen struktur des alten Vorderasien. Berlin, s.61-68.

1973

The order of the succesion through the female side in Elam I IXXIX Congress International des Orientalistes. Resumes des Communications Abstracts of Papers. Paris. p.7.

1974

К вопросу об эламском престолонаследии И Вестник Древней Истории, №3, с. 3-19.

The problem of the order of succession in Elam again //Acta Antiqua, t.22. fosc.1-4. Budapeşt, s.321-331.

1975

Elamite problems // Orientalistische literaturzeitung. Leipzig, №5, s.437-440.

1976

Проблема свободных в Эламе И Вестник Древней Истории, №1, с.186- 191.

Элам // Советская Историческая Энциклопедия с.451-454.

1977

Редактирование, послесловия и примечания к кн.: "В.Хинц. Государство Элам. Москва", с.183-191.

Das Problem der Freien und Skiaven nach den Schrifquellen Elams // Altorientolischen Forschungen. V. s.45-61.

1979

Elam // Azərbaycan Sovet Ensiklopediyası. III c., s. 594.

Elam dili // Azərbaycan Sovet Ensiklopediyası, III c., s. 594-595.

Elamlılar // Azərbaycan Sovet Ensiklopediyası, III c., s.595.

К вопросу о рабстве в Эламе // Переднеазиатский сборник. III. Москва. с.231-242.

1980

Элам в античных источниках // Всесоюзный Симпозиум по проблемам эллинистической культуры на Востоке (тезисы докладов). Ереван, с.89-91.

Элам в первой половине II тысячелетия до н.э. // Хрестоматия по истории древнего Востока. Т.1. Москва, с.3-16 (Пер.документов).

1986

Suz // Azərbaycan Sovet Ensiklopediyası. IXc., s. 65-66.

Suziana // Azərbaycan Sovet Ensiklopediyası. IXc., s.66.

1992

Отражение ранних контактов Урука с Эламом в историко-эпической традиции шумеров // Известия АН Азербайджанской Республики. Серия ист., фил. и права, №3-4, с.92-98 (В соавторстве с А.Алимирзоевым).

1993

К расшифровке знаков - цифр протоэламского письма // Вестник Древней Истории, №2, с.3-20 (В соавторстве с А.Алимирзоевым).

5. Sonuç

Türk Dünyası'ndaki ilk Elamolog olan Yusif Behluloğlu Yusifov, Elam araştırmaları sahasında verdiği onlarca eser neticesinde dünya bilim çevrelerinde adından sık sık söz ettirmesinin yanı sıra Türkoloji, filoloji, toponomi gibi alanlarda önemli çalışmalar yapmıştır. Engin bilgisiyle kaleme aldığı Azerbaycan'ın antik dönemlerini içeren çeşitli eserleri sayesinde Azerbaycan topraklarının geçmişine ışık tutmakla kalmamış, akademik tecrübesiyle Azerbaycan'ın akademik yapılanmasının mimarları arasında yer almıştır.

Çıkar Çatışması Beyanı

Makale yazarı, makalede herhangi bir çıkar çatışması olmadığını beyan eder.

Araştırmacıların Katkı Oranı Beyan Özeti

Makale yazarı, makalenin tamamında sadece kendi katkısının olduğunu beyan eder.

Teşekkür

Yazar, Yusif Behluloğlu Yusifov'un eserlerinin ve hayatına dair ilave bilgilerin teminindeki destekleri için Yusif Behluloğlu Yusifov'un oğulları Habib YUSİFOV'a ve Perviz YUSİFOV'a, kızı Azerbaycan Devlet İktisat Üniversitesi'nden Doç. Dr. Naile YUSİFOVA'ya; Yusif Behluloğlu Yusifov'un eserlerinin teminindeki katkısı ve Yusif Behluloğlu Yusifov ile olan anılarını sözlü olarak paylaşımı için Azerbaycan Milli İlimler Akademisi, Tarih Enstitüsü, Kadim Tarih Şubesi Müdürü Doç. Dr. Allahverdi ALİMİRZAYEV'e; çalışmada yararlanılan kaynaklarda aralıklarla geçen Rusça ve Azerbaycan Türkçesindeki ifadelerin Türkçeye tercümesindeki yardımı için Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü öğretim üyesi Doç. Dr. Telli KORKMAZ'a teşekkürlerini bildirir.

Kaynaklar

Akdoğan, Y. (1999). *Azerbaycan Türkçesi'nden Türkiye Türkçesi'ne Büyük Sözlük*. İstanbul: Beşir Yayınevi.

Hinz, W. (1973). Persia c. 1800-1550 B.C. (Ed. I. E. S. Edwards, C. J. Gadd, N. G. L. Hammond ve E. Sollberger). *The Cambridge Ancient History*, 2(1), Cambridge: Cambridge University Press, 256-288.

Хинц, В. (1977). *Государство Элам*. (çev. Л. Л Шохиной). Москва: Наука.

Mirzəyev, M. (2002). Yusif Bəhlul oğlu Yusifovun Elmi İrsinə Dair. *Tarix və Onun Problemləri*, 1, 193-209.

Muxtarova, Ə., Qeybullayev, Q., Mirzəyev, M. (1998). Yusif Bəhlul oğlu Yusifovun Xatirəsinə. *Tarix və Onun Problemləri*, 1, 281-285.

Прохоров, А. М. (1981). *Большая Советская Энциклопедия: Алфавитный Именной Указатель К Третьему Изданию*. Москва: Советская Энциклопедия.

Юсифов, Ю. Б. (1968). *Элам: социально-экономическая история*. Москва: Наука.

Yusifov, Y. & Kerimov, S. (2017). *Toponiminin Esasları Üzerine Bir İnceleme*. (çev. Serdar Yavuz). Elâzığ: Asos Yayınları.

Elektronik Kaynaklar

Yusif Bəhlul oğlu Yusifov. (2022, 13 Ekim). Erişim adresi: <http://lib.az/persons/26>

Fotoğraflar

Fotoğraf-1: 1958 yılında Yusif Behluloglu Yusifov

Fotoğraf-2: 1979 yılında Yusif Behluloglu Yusifov